

BEYŞEHİR TİCARET ODASI
BEYŞEHİR CHAMBER OF COMMERCE

BEYŞEHİR TİCARET ODASI TARIM SEKTÖRÜ PİYASA ARŞTIRMASI

1985

1. TARIM SEKTÖRÜNÜN BEYŞEHİR EKONOMİSİNDEKİ YERİ

1.1. Temel Göstergeler ve Tarımın Payı

Türkiye genel olarak dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Türkiye'de arazilerin %55,9'u 1.000 m'nin üstünde yükseltiye ve %62,5'i %15'ten daha fazla eğime sahiptir. Hakim rüzgârların ve bunların getirdiği deniz etkisinin altında olsa da kuzeydeki ve güneydeki sıradağlar nedeniyle Türkiye'nin iklim özellikleri ile yeryüzü şekli özellikleri arasında sıkı bir bağ vardır. Türkiye'nin arazi yapısı ile buna bağlı olarak değişen iklim özellikleri farklı coğrafi bölgelerin, bunların içinde de mikro iklimlerin oluşumunu mümkün kılmıştır.

Türkiye'de toplam arazinin %24,5'i I+II+III. sınıf topraklardan oluşmaktadır. Bu kaliteli üç sınıf toprak içinde tarım topraklarının payı, %90'dır. Türkiye'nin 77,9 milyon hektar olan toprak varlığının 26,3 milyon hektarını tarım arazileri oluşturmaktadır.

Türkiye'de özel mülkiyete dayalı küçük aile işletmelerinin hakim olduğu bir tarımsal yapı mevcuttur. İşlenen arazilerdeki genişlemeyle birlikte, işletme sayısı da artmış ve ortalama işletme arazisi 60 dekar civarına yükselmiştir. Özellikle miras ve arazi hukukunda yapılacak düzenlemelerle ortalama işletme arazisinin daha da artması söz konusu olabilecektir.

Temel göstergeler (2002-2011)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Nüfus (Milyon)	69,3	23,7	34,2	74,7	17,3	23,2
İstihdam (Milyon)	21,3	7,4	34,9	24,1	6,1	25,5
Milli Gelir (Milyar \$)	230,5	23,7	10,3	772,3	62,7	8,1
Kişi Başına Gelir (\$)	3.492	1.064	28,6	10.444	3.653	35,0
İhracat (Milyar \$)	36,0	4,0	11,2	134,9	15,3	11,3
İthalat (Milyar \$)	51,5	3,9	7,7	240,8	17,6	7,3

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

Türkiye'nin toplam nüfusu artmasına rağmen tarımla uğraşan nüfusun azalması ve %23,2 oranına düşmesi kırsaldan şehirlere göçün bir göstergesidir. Aynı şekilde istihdam artmış olmasına rağmen tarım sektöründe istihdam azalmış ve %25,5 olmuştur. Tarımdan elde edilen gelirin 62 milyar TL civarına çıkmasına rağmen milli gelir içindeki payı azalmıştır.

1.2. Tarım Sektöründe İstihdam

Türkiye'de çalışan her dört kişiden biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bunun da %83,8'i kayıtsızdır. Tarım sektöründe istihdam edilen 15 yaş ve üstü işgücünün çok büyük bir kısmı ya kendi işletmesinde ve kendi hesabına ya da aile işletmesinde çalışmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilen kadın nüfusunun neredeyse tamamı (%96,2) kayıtsızdır.

Tarımsal İstihdam, 2008-2011 (15+ yaş)

		2008	2009	2010	2011	
Genel	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	12.937	12.770	13.762	14.876	
	İşveren ve Kendi Hesabına	5.573	5.638	5.750	5.931	
	Ücretsiz Aile İşçisi	2.684	2.870	3.083	3.303	
	Toplam	21.194	21.227	22.594	24.110	42,1 35,6 (Erkek) 57,8 (Kadın)
Tarım	Ücretli, Maaşlı Ve Yevmiyeli	434	454	527	623	
	İşveren ve Kendi Hesabına	2.316	2.371	2.513	2.653	
	Ücretsiz Aile İşçisi	2.266	2.416	2.643	2.866	
	Toplam	5.016	5.240	5.683	6.143	83,8 72,5 (Erkek) 96,2 (Kadın)
Tarımsal İstihdam Payı (%)		23,7	24,6	25,2	25,5	

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2013.

1.3. Tarım Sektöründe Mesleki Eğitim

Tarım sektöründe mesleki eğitim Ziraat Fakültelerinde yetişen Ziraat Mühendislerinden başlar, Meslek Yüksek Okullarında ve Meslek Liselerinde yetişen konu bazlı teknisyen ve tekniklerle devam eder ve çiftçi eğitimi ile son bulur.

Tarım sektörü için en önemli yüksek öğrenim kurumu olan Ziraat Fakültelerinin sayısı 1933 yılında bir iken 2013 yılında 24 adet olmuştur. Farklı konularda tekniker veya eksperlik seviyesinde eğitimler veren meslek yüksek okulları da bulunmaktadır. Buralardan yetişenler öncelikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde istihdam edilmektedirler.

Tarım sektöründe verimliliği etkileyen faktörlerden bir diğeri de üreticilerin eğitimidir. Çünkü teknolojilerin uygulanması ancak bilgi ve eğitim ile gerçekleşir. Tarımda teknolojik bilgi birikimin sağlanmasında devletin müdahalesi gerekmektedir. Tarımsal yayım faaliyeti de bu açıdan değerlendirildiğinde bir müdahale aracı olmaktadır. Devlet değişik araç ve metotlarla tarım sektörüne müdahale etmelidir.

Ülkemizde tarımsal yayım açısından yetersizlikler yaşanmaktadır. Yaygın eğitimde TV kanallarının acilen kurulması gerekmektedir. Sadece il müdürlüğü çiftçi eğitim şubeleri ile veya köylere dağıtılan tarım danışmanları ile yürütülmesi yeterli olmamaktadır.

1.4. Tarım Sektöründe Üretim Miktarları

Türkiye'de tarım sektörü içinde yer alan bütün bitkisel ürünler tarla bitkileri ve bahçe bitkileri olarak iki grupta toplanır. Bahçe bitkileri ise, meyve, sebze ve süs bitkilerinden oluşurken tahıllardan yem bitkilerine kadar olan bütün ürünler de tarla bitkileri olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin süs bitkileri hariç toplan bitkisel üretimi yaklaşık 105 milyon tondur. Bu üretimin yarısından fazlası olan yaklaşık 60 milyon tonu tarla bitkilerinden elde edilirken bunu sebze ve meyve alanları takip etmektedir. Tek yıllık ürünlerden oluşan tarla tarımında yıllar itibarıyla iniş ve çıkışlar bulunmaktadır ancak 60 milyon civarında ortalama bir üretim söz konusudur. Oysa hem meyve hem de sebze tarımında giderek artan bir üretim söz konusudur. Genel anlamda taze tüketim ve taze olarak sanayiye işlenen ve depolama ve nakliyede çok dikkat edilmesi gerek bir ürün grubu olan meyve ve sebze ürünlerinde birim alana verim ve kalitenin artması yanında hasat sonrası altyapısının gelişmesi ile iç tüketim yanında ihracatta da artışlar söz konusu olmaya başlamıştır.

Genel Üretim Miktarı (Ton)

Tarla	58.119.719	60.663.948	61.711.796	58.791.495
Meyve (zeytin+bağ dahil)	13.273.350	16.385.745	16.993.476	17.810.942
Sebze	25.823.567	25.997.195	27.547.462	27.752.706
Toplam	97.216.636	103.046.888	106.252.734	104.355.143

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

Yaklaşık 105 milyon ton toplam ürün, 20 milyon hektar tarım alanından elde edilmektedir. Bu 20 milyon hektar tarım alanının %4'lük kısmında sebze tarımı yapıldığı halde üretimin 27'sini tek başına sağlamaktadır. Bu da birim alana verimin sebzecilikte ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Yine 20 milyon hektar tarım alanının %15'lik kısmını oluşturan meyvecilik alanında üretimin %17'si karşılanmaktadır. Sebze ve meyve tarımı entansif tarım olarak değerlendirilir. Emek yoğun, işletme maliyeti yüksek olan bir üretim grubudur. Ancak birim alana en yüksek geliri getiren tarımsal üründür. Üretimden tüketime kadar olan süreç içinde alt yapı eksikliği olduğu durumda ise verim ve kalite ile birlikte gelir de azalacaktır.

Genel Üretim Alanı (Ha)

Tarla	18.123.396	16.335.854	16.459.861	15.845.513
Meyve (zeytin+bağ dahil)	2.584.525	2.894.422	2.955.270	3.033.043
Sebze	831.255	741.441	729.447	734.309
Toplam	21.539.176	19.971.717	20.144.578	19.612.865

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

Tarım sektörünün insan beslenmesi dışında kalan ve bitkisel üretime konu olan bitki grubu ise süs bitkileridir. Bu ürün grubu insanların gelir seviyesine bağlı olarak üretilen ve değerlendirilen bir sektörü oluşturmaktadır. Ancak sadece gelirin yüksek olması değil eğitim ve kültürün de büyük etkisinin olduğu çok farklı özelliklere sahip bir sektörü oluşturur.

Türkiye'de ticari anlamda kesme çiçek üretimi, 1940'lı yıllarda İstanbul ve çevresinde başlamış, daha sonra Yalova da önemli bir üretim merkezi konumuna gelmiştir. 1985 yılından itibaren Antalya'dan yapılmaya başlayan kesme çiçek ihracatı, çiçek üretim alanlarını bu bölgede hızla artırmıştır. İhracata yönelik üretimin dolaylı yollarla teşvik edilmesi ve bitki materyali ithaline getirilen kolaylıklar, kesme çiçek üretim alanı ve miktarında önemli artışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkiye, süs bitkileri yetiştiriciliğinde uygun iklimsel ve coğrafi koşulları, pazar ülkelere yakınlığı ve ucuz işgücüne sahip olması gibi nedenlerle önemli avantajlara sahiptir.

Türkiye'de 28 ilde süs bitkileri üretimi yapılmaktadır. Üretimin en fazla yapıldığı iller sırasıyla İzmir, Sakarya, Antalya, Yalova, Bursa ve Isparta'dır. Antalya ve İzmir kesme çiçek üretiminde en önemli illerdir. Marmara ve Ege Bölgesinde (İstanbul, Yalova, İzmir, Aydın) yapılan kesme çiçek üretimi genellikle iç pazara yöneliktir. Antalya bölgesinde ise çoğunluğu seralarda olmak üzere yüksek kaliteli ve ihracata yönelik üretim yapılmaktadır.

Sakarya, Yalova, İstanbul, Adana, Osmaniye iç ve dış mekan bitkileri üretiminde önemli yere sahiptir. Sakarya bölgesi de istatistiklerden görülmeyen ama son 5 yıldır çok önemli dış mekan süs bitkileri üretimi yapılan bir bölgedir. Bu bölgede üretimin ihracata yönelik konumlandırıldığı 500 hektara yakın üretim alanı bulunmaktadır. Özellikle Sakarya merkez olmak üzere Arifiye, Sapanca, Pamukova ilçelerinde yoğun üretim alanları görülmektedir.

Türkiye'de dış mekan süs bitkileri tüketimi 1986 döneminden sonra ivme kazanmıştır. Bunun nedenleri arasında: Değişen çevre anlayışı, yerel yönetimlerin çevre düzenlemelerini önemsemesi; Oto yolların yapımında yol ağaçlandırmalarına da önemli miktarda parasal kaynak ayrılması; Şehirlerin dışında metropollerde bahçeli villa tipi yerleşimin gelişmesi ve Turizmin gelişmesi ile turistik tesislerin çevre düzenlemeleri yapmaları; Dış mekan süs bitkileri fidanına olan talebi ve tüketimi arttırmıştır.

Ülkemizde belediyelerin başlattığı peyzaj çalışmaları ile birlikte dış mekan bitkileri üretimi artarken gelir seviyesine bağlı olarak da iç mekan ve kesme çiçek üretimi artmıştır. Üretim sadece iç pazar için değil dış pazar için de yapılmaktadır.

Süs bitkileri üretimi seralarda ve açık alanda yapılmaktadır. Alan olarak değerlendirildiğinde sebze tarım alanının bile %1'ini oluşturan bir alanda üretim yapılır ancak çok çok fazla üreticiye gelir

getiren bir istihdam sağlayan bir sektördür. Yaklaşık bin hektar kapalı 8 bin hektar açık alanda yapılan üretim sonucunda iç mekan, dış mekan, çiçek soğanı ve kesme çiçek olarak gittikçe artan oranlarda üretimler söz konusu olmuştur. 2009 yılında 2,5 milyar olan kesme çiçek üretiminin 2010 yılında 980 milyona düşmesi sektörün ekonomik krizlerle ilişkisinin ne kadar yakın olduğunu göstermektedir.

Süs Bitkileri Ekim Alanı ve Üretim Miktarı

Yıl	Ekim Alanı (Ha)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Miktarı (Ton)
2009	1.477	4.668	10.023.070	57.890.896	2.530.876.699	56.597.826
2010	1.136	5.993	17.742.854	198.247.809	982.071.093	60.599.342
2011	1.224	8.066	29.825.907	196.924.701	1.119.891.793	62.904.097

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

Süs Bitkileri Üretim Alanı (Da)

Ürün Türü	Üretim Alanı (Da)	Üretim Alanı (Da)	Üretim Alanı (Da)	Üretim Alanı (Da)
Kesme Çiçekler	10.097	15.434	10.973	10.874
İç Mekân (saksılı) Süs Bitkileri	800	1.769	998	1.127
Dış Mekân Süs Bitkileri	8.017	19.611	33.853	35.071
Çiçek Soğanları	256	755	543	788
Toplam	19.170	37.569	47.009	47.860

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

1.4.1. Tarla Ürünleri Üretim

Tarla bitkileri; tahıllar, kuru baklagiller, yumru bitkiler, yağlı tohumlar, tütün, tekstilde kullanılan bitkiler, tıbbi bitkiler ve yem bitkileri olarak gruplar altında incelenir. Yaklaşık 60 milyon ton üretimin yansından fazlası yaklaşık 34 milyon tonu tahıllar, 20 milyon tonunu ise yumru bitkiler oluşturmaktadır. Alt gruplar içinde ise 20 milyon tonu Buğday, 15 milyon tonu Şeker pancarı ve 7 milyon tonu Arpa en fazla üretimi yapılan tarla ürünleridir. Genel olarak tarla bitkileri üretiminde yıllar arasında çok büyük farklılıklar bulunmamakla beraber bazı ürünlerde ürün miktarı artarken bazı ürünlerde azalmalar söz konusu olmuştur. Bunda ürün desteklemesinin veya ithalatın büyük etkisi olmuştur. Tütün, bakla, yeşil mercimek üretimi azalırken çeltik, mısır, ayçiçeği üretimi artmıştır.

Tarla Ürünleri Üretim Miktarı (Ton)

TAHILLAR	30.830.650	35.202.073	33.377.430
1-Buğday	19.500.000	21.800.000	20.100.000
2-Mısır (dane)	2.100.000	4.200.000	4.600.000
3-Çeltik	360.000	900.000	880.000
4-Arpa	8.300.000	7.600.000	7.100.000
5-Çavdar	255.000	365.750	370.000
6-Yulaf	290.000	218.040	210.000
7-Kaplıca	8.000	7.018	6.565
8-Darı	7.200	6.253	4.759
9-Kuşyemi	450	30	2
10-Mahlut	10.000	1.005	990
11-Tritikale		103.797	105.000
12-Sorgum		180	114
KURU BAKLAGİLLER	1.500.100	1.120.271	1.180.168
1-Bakla (yemeklik)	22.000	7.963	7.868
2-Bezelye	4.000	3.628	2.686
3-Nohut	650.000	487.477	518.000
4-Fasulye (kuru)	250.000	200.673	200.000
5-Mercimek (kırmızı)	500.000	380.000	410.000
6-Mercimek (yeşil)	65.000	25.952	28.000
7-Börülce	2.200	2.149	2.111
8-Burçak (dane)	3.000	5.549	5.037
9-Buy (Çemen otu)	1.900	141	67
10-Mürdümük (culbant)	2.000	6.739	6.399
YUMRU BİTKİLER	21.723.266	20.775.453	19.822.808
1-Patates	5.200.000	4.613.071	4.795.122
2-Tatlı patates		35.010	26.815
3-Yerelması	100	883	871
4-Şeker pancarı	16.523.166	16.126.489	15.000.000
YAĞLI TOHUMLAR	1.057.705	1.699.151	1.764.921
1-Soya	75.000	102.260	122.114

2-Yerfıstığı	90.000	90.416	122.780
3-Ayçiçeği	850.000	1.335.000	1.370.000
4-Susam	22.000	18.000	16.221
5-Aspir	25	18.228	19.945
6-Kolza (kanola)	1.500	91.239	110.000
7-Keten (tohum)	130	0	13
8-Kenevir (tohum)	50	8	4
9-Haşhaş (tohum)	19.000	44.000	3.844
TÜTÜN	152.856	55.000	80.000
TEKSTİLDE KULLANILAN BİTKİLER	2.542.782	2.580.020	2.320.006
1-Pamuk (kütü)	2.541.832	2.580.000	2.320.000
2-Keten (lif)	50	4	0
3-Kenevir (lif)	900	16	6
TIBBİ BİTKİLER	18.280	42.738	5.249
1-Haşhaş (kapsül)	17.530	40.979	3.497
2-Şerbetçi otu	750	1.759	1.752
YEM BİTKİLERİ	294.080	247.090	240.913
1-Acı bakla	500	417	423
2-Bakla (hayvan yemi)	10.000	11.715	10.538
3-Fiğ	130.000	107.844	104.342
4-Hayvan pancarı	153.580	127.114	125.610
GENEL TOPLAM	58.119.719	61.721.796	58.791.495

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

Ürün artışı miktarı ekim alanı artışı ile orantılı değil ise bu birim alana verim artışı olduğu anlamına gelmektedir. Verim artışının nedenlerinin başında ise tohumluk gelmektedir. Sulama, gübreleme, ilaçlama ve mekanizasyon gibi bazı kültürel tedbirler de verimliliği artıran diğer unsurlardır.

Tek başına tahıl üretim değerleri incelendiğinde buğday ve arpa üretiminde verim artışı çok yüksek olmaz iken dane mısır ve çeltik üretiminde ciddi verim artışı olmuştur.

Tahıl üretiminin alan, miktar ve verim değerleri

Buğday	2002	9.300.000	19.500.000	2.100
	2005	9.250.000	21.500.000	2.320
	2010	8.103.400	19.660.000	2.410
	2011	8.096.000	21.800.000	2.670
Arpa	2002	3.600.000	8.300.000	2.310
	2005	3.650.000	9.500.000	2.600
	2010	3.040.000	7.250.000	2.410
	2011	2.868.833	7.600.000	2.640
D.Mısır	2002	500.000	2.100.000	4.220
	2005	600.000	4.200.000	7.000
	2010	594.000	4.310.000	7.260
	2011	589.000	4.200.000	7.170
Çeltik	2002	60.000	360.000	6.000
	2005	85.000	600.000	7.060
	2010	99.000	860.000	8.690
	2011	99.400	900.000	9.060
Çavdar	2002	150.000	255.000	1.700
	2005	130.000	270.000	2.080
	2010	141.000	365.560	2.590
	2011	127.653	365.750	2.870
Yulaf	2002	155.000	290.000	1.870
	2005	133.000	270.000	2.030
	2010	88.390	203.870	2.330
	2011	85.862	218.040	2.540

Kaynak: TÜİK

Dünyanın en stratejik ürün grubunu oluşturan tahılların dış ticareti önemlidir. 1980'li yıllara gelinceye kadar tüm tahıl ürünlerinde net ihracatçı olan ülkemiz daha sonraki yıllarda üretim artışının nüfus ve tüketimde görülen artışa paralel bir seyir izlememesi neticesinde, bazı ürünlerde net ithalatçı olmuştur.

Buğday ithalatı iklimle bağlı olarak üretimde meydana gelen değişikliğe bağlı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Sanayiye uygun kaliteli buğday ihtiyacının karşılanamaması da ithalatı artırmaktadır. Üretim yeterli düzeyde olmaması ve Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında buğday ithalatına izin verilmesi buğday ithalatındaki artışın nedenleridir. Buğday ithalatı genelde Rusya Federasyonu, Almanya, Kazakistan ve Ukrayna'dan gerçekleştirilmektedir. Arpa üretiminde

düşüşe bağlı olarak arzdaki azalma arpa ithalatını yükseltmiştir. Arpa ithal edilen ülkeler genelde Fransa, Rusya Federasyonu, İngiltere ve Ukrayna olmuştur. Mısırdaki net ithalatçı konumunda iken 2005 yılında gerçekleştirilen 4 milyon ton civarında üretim ile kendi kendine yeterli hale gelmiş ve hatta mısır ihracatına başlamıştır. Mısır ithal edilen ülkeler Ukrayna, Rusya ve Romanya olmuştur.

Tahılların ithalat ve ihracat miktar ve değerleri

Buğday	2002	1.116.575	150.472	55.329	9.781
	2005	135.596	25.031	327.931	52.155
	2010	2.573.567	654.472	1.166.217	197.428
	2011	4.753.697	1.622.113	1.985	860
Arpa	2002	16.759	2.435	595.824	58.910
	2005	52.182	10.608	289.394	39.054
	2010	57.075	11.932	500.791	74.913
	2011	35.999	13.541	2.871	918
D.Mısır	2002	1.179.937	133.754	9.019	10.953
	2005	218.059	47.335	127.581	22.327
	2010	452.362	124.157	10.649	26.006
	2011	381.293	136.120	13.995	27.923
Çeltik	2002	292.024	48.803	186	781
	2005	102.197	26.231	298	1.046
	2010	409.199	172.977	307	47.439
	2011	277.083	112.349	834	74.084
Çavdar	2002	18.279	1.727	0	0
	2005	67.123	7.944	0	0
	2010	0	0	1	1
	2011	0	0	1	1
Yulaf	2002	5.223	318	0,3	0,207
	2005	7.201	789	40	9
	2010	0	0	0	0
	2011	7.475	2.813	0,2	0,5

Kaynak: TÜİK

1.4.2. Baklagiller

Baklagillerin üretiminde ekim alanı azalırken verimin bir miktar artmasına rağmen üretimde azalmıştır. Üretime rağmen kuru fasulyede düzenli bir ithalat söz konusu iken mercimekte bu durum özellikle yeşil mercimekte ithalatın lehine sürekli artmış durumdadır.

Baklagillerin üretiminin alan, miktar ve verim değerleri

Kuru Fasulye	2002	180.000	250.000	1.389
	2005	141.200	210.000	1.487
	2010	103.381	212.758	2.060
	2011	94.625	200.673	2.120
Nohut	2002	660.000	650.000	985
	2005	557.800	600.000	1.076
	2010	455.690	530.634	1.190
	2011	446.412	487.477	1.220
Mercimek	2002	492.000	565.000	1.190
	2005	439.900	570.000	1.350
	2010	234.492	447.400	2.000
	2011	214.847	405.952	1.980

Kaynak: TÜİK

Baklagillerin ithalat ve ihracat miktar ve değerleri

Kuru Fasulye	2002	41.488	21.583	20.278	14.217
	2005	37.687	22.295	2.603	3.183
	2010	37.192	38.359	1.579	2.482
	2011	32.504	34.650	1.317	1.997
Nohut	2002	10.636	3.832	108.291	49.537
	2005	646	358	123.592	83.026
	2010	7.585	7.286	56.911	54.724
	2011	8.450	9.641	28.205	36.507
Mercimek	2002	22.668	8.325	136.070	51.914
	2005	64.280	29.161	118.421	71.014
	2010	210.288	193.831	194.711	216.734
	2011	309.560	209.554	212.598	200.886

Kaynak: TÜİK

1.4.3. Endüstri Bitkileri

Tarla bitkileri içinde buğdaydan sonra en fazla üretimi yapılan şeker pancarında ekim alanı azalmasına rağmen verimin artmasına bağlı olarak üretim artmış durumdadır. Şeker piyasası ile ilgili yapılan planlamalar sonucunda şeker pancarının ithalat ve ihracatı söz konusu değildir.

Patates üretiminde hastalık ve zararlılara dayanaklı yüksek verimli ve kaliteli tohumluk kullanımı sonucu önemli verim ve üretim artışı elde edilmiştir. Patatesin depolama imkanlarının yetersizliği, dış pazarlardaki belirsizlik ve fiyat dalgalanmaları, talebe uygun üretim yapılamaması ve güçlü pazarlama kuruluşlarının bulunmaması nedeniyle ürünler gerektiği şekilde değerlendirilememektedir.

Türkiye, pamuk üretimi bakımından elverişli ekolojik şartlara sahiptir. Özellikle Ege, Güneydoğu, Akdeniz ve bir kısım Doğu ve Orta Anadolu illerinde pamuk ekimi yapılmaktadır. Pamuk ekim alanında yıllar itibarıyla bakıldığında azalış olduğu görülmektedir. Ekim alanlarında azalışın tersine verim artışına bağlı olarak üretimde artış gözlenmektedir. Pamuk ithalatında miktar bakımından değişkenlik görülmele birlikte ortalama 700 bin ton pamuk için daha önceki yıllarda ödenen fiyatın 4 katına ulaşması önemlidir.

Endüstri Bitkilerinin üretiminin alan, miktar ve verim değerleri

Kütü Pamuk	2002	721.077	2.541.832	3.530
	2005	546.880	2.240.000	4.100
	2010	480.650	2.150.000	4.480
	2011	542.000	2.580.000	4.760
Ş.Pancan	2002	372.468	16.523.166	44.360
	2005	335.812	15.181.247	45.210
	2010	329.167	17.942.108	54.590
	2011	297.265	16.126.489	54.880
Patates	2002	198.000	5.200.000	26.300
	2005	154.300	4.090.000	26.720
	2010	140.724	4.513.453	32.510
	2011	144.912	4.613.071	32.600

Kaynak: TÜİK

Endüstri Bitkilerinin ithalat ve ihracat miktar ve değerleri

Kütü Pamuk	2002	549.210	496.744	79.374	67.500
	2005	781.132	911.126	90.498	91.939
	2010	895.089	1.726.419	82.512	137.293
	2011	611.924	1.864.387	106.360	268.655
Ş.Pancarı	2002	46.000	2.923	0,1	0,149
	2005	18.900	1.445	0	0
	2010	0	0	0	0
	2011				
Patates	2002	2.890	225	32.128	2.295
	2005	13.701	7.693	78.041	6.400
	2010	1.335	624	84.365	9.689
	2011	6.282	2.866	100.292	6.282

Kaynak: TÜİK

1.4.4. Yağlı Tohumlu Bitkiler

Türkiye'de en önemli sorunlardan biri bitkisel yağ açığıdır. Bu açığı kapatabilmek için her yıl ithalata yaklaşık 4 milyar \$ ödenmektedir. İzlenen destekleme politikalarıyla, yağlı tohum üretiminde arzulan gelişme sağlanamamıştır. Bunun başlıca nedeni uygulanan fiyat politikaları ve hatalı ithalat politikalarıdır. Türkiye'de tarımı yapılan yağlı tohumlar başta ayçiçeği olmak üzere pamuk ve soya'dır. Bu bitkileri susam, haşhaş, kendir, yarfıstığı, aspir ve kolza/kanola gibi bitkiler izlemektedir.

Türkiye dünyada sayılı ayçiçeği üretici ülkeler arasındadır. Dünya ayçiçeği ekiliş alanındaki payı %2, üretimdeki payı ise %3'tür. Ayçiçeği verimi son beş yıllık verilere bakıldığında 1.700-2.000 Kg/ha arasında seyretmektedir. Buna karşılık, dünya ortalaması 1.242 Kg/ha'dır. Bu verilere göre Türkiye verim açısından dünya ortalamasının üzerindedir. Diğer yağlı tohumların üretiminde ekim alanları artmasına rağmen istenen seviyede olmamıştır. Kolza veya kanola üretiminde ise ekim alanı artmasına rağmen üretim artışı olmamıştır.

Soya üretimi için yıllardır verilen teşviklere rağmen üretiminin artmaması nedeniyle çok önemli bir ithalat ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. 1,5 milyon ton ithalata karşılık ödenen döviz miktarı önceki yıllara göre giderek artan bir seyir izlemektedir.

Yağlı tohumlarda bir diğer sorun ise üretimin Biyoyakıt olarak değerlendirilmesidir. Sulanabilir arazi miktarı sınırlı olduğu halde yağlı tohumların bu amaçla kullanılması yemeklik için ithalatımızı artıracaktır.

Yağlı Tohumlu Bitkilerin üretiminin alan, miktar ve verim değerleri

Ayçiçeği	2002	550.000	850.000	1.550
	2005	566.000	975.000	1.720
	2010	641.400	1.320.000	2.120
	2011	655.700	1.365.000	2.100
Soya	2002	25.500	75.000	2.940
	2005	8.600	29.000	3.370
	2010	23.473	86.540	3.690
	2011	26.420	106.722	3.870
Kolza	2002	550	1.500	2.730
	2005	700	1.200	1.710
	2010	31.250	106.450	3.410
	2011	26.830	91.239	3.400
Aspir	2002	40	25	630
	2005	173	215	1.243
	2010	13.500	26.000	1.930
	2011	13.166	18.228	1.380
Susam	2002	48.000	22.000	460
	2005	42.450	26.000	610
	2010	31.824	23.460	740
	2011	26.645	18.000	68

Kaynak: TÜİK

Yağlı Tohumlu Bitkilerin İthalat ve İhracat Miktar ve Değerleri

Ürünler	Yıllar	İthalat		İhracat	
		Miktarı (Ton)	Değeri (Bin \$)	Miktarı (Ton)	Değeri (Bin \$)
Ayçiçeği	2002	129.108	42.008	2.319	3.713
	2005	491.325	161.759	8.128	16.914
	2010	648.612	349.690	21.616	58.892
	2011	905.686	589.577	32.371	81.122
Soya	2002	612.497	139.614	166	40
	2005	1.154.504	328.533	4	3
	2010	1.756.065	742.426	0	0
	2011	1.297.759	687.468	2	5
Kolza	2002	54	83	1	0,918
	2005	64.611	18.198	0,2	0,153
	2010	307.077	150.379	0	0
	2011	107.176	71.383	0	0
Aspir	2002	0	0	0	0
	2005	0	0	0	0
	2010	0	0	165	98
	2011	25	15	10	9
Susam	2002	70.320	33.670	3.913	4.460
	2005	86.413	64.332	4.312	6.931
	2010	102.058	141.870	2.997	7.104
	2011	91.266	126.730	2.693	6.055

Kaynak: TÜİK

1.4.5. Meyvecilik

Emek ve sermaye yoğun bir tarım ürünü olan meyvecilik sektöründe üretimimiz yıllar itibarıyla düzenli olarak artış göstermektedir. Bunda etkili olan faktörler özellikle tarımsal altyapının gelişmesi, sertifikalı fidan üretimin artması ve ticari boyutta tamamen ihracata yönelik üretimdir. Ekili alandaki azalmaya karşılık meyve dikim alanı artış eğilimindedir. 2006-2011 yılları arasında meyve üretimi yüzde 12,8 artmıştır. Ancak sektörde üretimden ziyade kalite sorunu devam etmektedir. Değişen pazar isteklerine uygun nitelikte ürünlerin temininde güçlükler yaşanmakta, ayrıca hasat döneminin kısalığı nedeniyle arz kısa bir döneme yığılmaktadır.

Birçok meyve türünde dünyada en büyük üretici konumunda olduğumuz halde bunu iyi değerlendirememiştir. Dünya fındık üretiminde en büyük üretici konumunda olmamız fındık piyasasında etkinliğimiz yoktur. Fındık ihracatında yaşanan sorunlar nedeniyle üreticinin elinde veya tüccarın depolarında bekleyen fındık, depolama şartlarına bağlı olarak okside olmaya ve ileri aşamada afla toksin gelişmesine maruz kalacaktır. Artık tüketimi imkansız hale gelen ham fındık, yağa işlenip satılmak zorunda kalmaktadır. Ham fındık yerine işlenmiş ve katma değer katılmış olarak iç ve dış piyasaya sunulmuş olsa dış pazarda söz sahibi olunabilecektir. [2009 yılında yayımlanan 2009/15201 sayılı "Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telif Edici Ödeme Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı" çerçevesinde yürütülen politikalar ile fındık alanlarının azaltılması hedeflenmiştir.]

Türkiye özellikle, her ekolojik bölgesinin avantajlarını bilerek yeni yatırımlar planlamalıdır. Birim alandan alınan pazarlanabilir ürün miktarını artıracak önlemler alınmalıdır. Bugünkü durumda çilek, kiraz, turunçgiller tarımında uygulanan teknikler bu konuda gelişmiş ülkelerle yarışabilecek durumdadır. Elma, badem, ceviz ve antepfıstığı tarımındaki gelişmeler de memnuluk vericidir. Türkiye mevcut meyve yetiştirme potansiyelini gereği gibi kullanabilirse ciddi bir ihracat geliri elde edilebilir.

Taze tüketimi yanında kurutulmuş incir ve kayısı üretiminde ve ihracatında önemli bir yere sahip olmamıza rağmen teknoloji açısından beklenen gelişmenin olmaması nedeniyle bazı yıllar pazarlamada sıkıntı yaşanması söz konusu olabilmektedir.

Üzüm, elma, zeytin, portakal, çay gibi yüksek üretim değerine sahip meyve türlerinde ürünün değerlendirilmesinde ve pazarlanmasında alt yapının önemi çok büyüktür. Meyve yetiştiriciliğinde, sınıflamada, muhafazada, taşıma ve pazarlamada modernizasyona gidilmesi sonucu birçok ürün- de gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşılmıştır.

Ülkemize Cumhuriyet'in ilk yıllarında getirilen ve yetiştirilmeye başlanan çay ağacı, siyah çay tüketiminin artması ile birlikte üretimde dünya beşincisi olacak duruma gelen çay sektöründe ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü olan ÇAYKUR'un hazırlamış olduğu bir rapora göre:

Çay, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan halkın ekonomik anlamda tek tarımsal gelir kaynağı, kişi başına yıllık 3 kg'ı aşan tüketim miktarı ile de ülkemizin önemli ve vazgeçilemez bir içeceği. Son beş yıldır, kamu ve özel sektör tarafından çay üreticilerinden satın alınan yıllık yaş çay miktarı 1,1-1,3 milyon ton, üretilen kuru çay miktarı ise yaklaşık 220 -230 bin ton arasında değişmektedir. Bölgede kamuya ait 47, özel sektöre ait farklı işleme kapasitelerine sahip 200'ün üzerinde çay imalat fabrikaları bulunmaktadır. Üretimde yüzde 50-55 paya sahip olan ÇAYKUR bir Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü'dür. Yıllık 110-120 bin ton arasında siyah çay üretmektedir. 2004 yılından itibaren yeşil çay üretimine, 2009 yılından itibaren ise organik siyah ve yeşil çay üretimine başlamıştır. Çay tarımında kaliteli çay yaprağı temini amacıyla 1994 yılında başlayan budama uygulaması, bugün 1/10 şeklinde hala devam etmektedir. Türkiye'nin çay ihracatı son yıllarda yıllık 2.000-5.000 ton, ithalat miktarı 2.000-4.000 ton arasındadır. FAO 2010 yılı verilerine göre; dünyada çay tarım alanı 3,1 milyon hektar, üretim miktarı 4,5 milyon tondur. Türkiye çay tarım alanı bakımından 7 nci sırada, kuru çay (siyah çay) üretim miktarı bakımından 5 inci sırada, çay tüketim potansiyeli yönünden ise Hindistan ve Çin'in ardından 3 üncü sırada yer almaktadır. Alan, üretim ve tüketim açısından dünyada göreceli üstünlüğe sahip olan çay tarım ve sanayinin, ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir sektöre dönüşmesi ve uluslararası standartlara uygun üretim yapar duruma gelmesi önemlidir. ÇAYKUR tarafından başlatılan organik çay projesi bu alanda önemli bir gelişmedir. Ayrıca belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için öncelikle sektörün temel sorunlarının çözümüne yönelik tedbirlerin alınması şarttır (ÇAYKUR, 2011).

Meyve Üretim Miktarı (Ton)

YUMUŞAK ÇEKİRDEKLİLER	2.666.400	3.210.640	3.484.919
1-Armut	340.000	386.382	442.646
2-Ayva	110.000	127.767	136.577
3-Elma	2.200.000	2.680.075	2.888.985
4-Muşmula	4.600	4.323	4.606
5-Yenidünya	11.800	12.093	12.105
SERT ÇEKİRDEKLİLER	1.932.700	3.878.852	4.201.288
1-Erik	200.000	268.696	300.046
2-İçde	4.700	4.905	4.896
3-Kayısı	315.000	650.000	760.000
4-Kızılcık	11.000	12.427	12.368
5-Kiraz	210.000	438.550	470.887
6-Şeftali	455.000	545.902	611.165
7-Vişne	100.000	182.234	186.443
8-Zerdali	37.000	26.138	35.483
9-Zeytin	600.000	1.750.000	1.820.000
TURUNÇGİLLER	2.493.000	3.613.766	3.475.024
1-Portakal	1.250.000	1.730.146	1.661.111
2-Mandalina	590.000	872.251	874.832
3-Limon	525.000	790.211	710.211
4-Altıntop	125.000	218.988	226.738
5-Turunç	3.000	2.170	2.132
SERT KABUKLULAR	843.000	855.348	1.151.354
1-Antep Fıstığı	35.000	112.000	150.000
2-Badem	41.000	69.838	80.261
3-Ceviz	120.000	183.240	203.212
4-Fındık	600.000	430.000	660.000
5-Kestane	47.000	60.270	57.881
ÜZÜMSÜ MEYVELER	4.138.250	5.434.870	5.498.357
1-Üzüm	3.500.000	4.296.351	4.185.126
2-Çilek	145.000	302.416	351.834
3-Dut	55.000	76.643	74.170
4-İncir	250.000	260.508	275.002
5-Keçiboynuzu	13.500	13.978	14.166
6-Muz	95.000	206.501	207.727
7-Nar	60.000	217.572	315.150
8-Trabzon Huması	15.000	28.295	32.392
9-Kivi	2.500	29.231	37.247
10-Avokado	400	1.316	1.463
11-Ahududu	1.850	2.059	4.080
GENEL TOPLAM	12.073.350	16.993.476	17.810.942
1-Çay*	791.700	1.231.141	1.200.000

*Çay verileri genel toplama dahil edilmemiştir.

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

1.4.6. Sebzeçilik

Yıllık 27 milyon ton sebze üretimi gerçekleştiren Türkiye; Çin, Hindistan ve ABD'den sonra dünyanın en çok sebze üreten dördüncü ülkesidir. Üretimin büyük ölçüde eski sistemlerle yapılmasına rağmen Türkiye, birim alana ve kişi başına sebze üretimi bakımından dünyada ilk sırada yer almakta ve pek çok sebze türünün üretiminde dünyada ilk beş ülke arasına girmektedir. Türkiye'de en yüksek verim, iklim avantajının ve seracılık bölgesi olmasının doğal sonucu olarak Akdeniz Bölgesi'nde alınmaktadır. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise birim alandan alınan verim oldukça düşüktür.

Türkiye'de sebze üretiminin büyük bölümünün halen küçük ve dağınık işletmelerde yapılıyor olması önemli bir sorundur. Büyük işletmelerde sebze tarımının özendirilmesi ile üretimde daha yeni teknolojilerin kullanılması mümkün olacaktır. İşletme büyüklüğü arttıkça maliyetin düşecek ve daha güvenli üretimlerin gerçekleşmesi sağlanacak ve buna bağlı olarak da pazarlama kolaylaşacaktır. Bunun için ulusal ve uluslararası yatırımcıların sektöre çekilmesi yönünde çaba sarf edilmelidir. Türkiye'de daha kolay üretilip pazarlanabilecek olan rekabet gücü yüksek ürünlerin tespit edilip bunların yetiştirilmesine öncelik verilmesi gereklidir. Türkiye, bu tür ürünlerin üretimini planlarken, iklim avantajından da en iyi şekilde yararlanmayı düşünmeli ve gerekirse buna yönelik bölgesel tarım politikaları izlemelidir.

Yerli ve yabancı sebze çeşitleri kullanılsa dahi, sebze üretimini gerçekleştiren yetiştiricilerin geleneksel alışkanlıklarından vazgeçemedikleri ve sebze üretimimizin günümüzde halen büyük ölçüde eski sistemlerle yapıldığı unutulmamalıdır. Bu bir olumsuz özellikle olsa da Türkiye, birim alana ve nüfus başına sebze üretimi bakımından dünyada ilk sıralarda yer almakta ve pek çok sebze türünün üretimi bakımından dünyada ilk beş ülke arasına girmektedir. Günümüz itibarıyla Türkiye kavun ve karpuz üretiminde Çin'in ardından ikinci; domates, biber, hıyar ve fasulyede üçüncü; patlıcan ve ıspanakta dördüncü; taze ve kuru soğanda beşinci büyük üretici ülke konumundadır. Diğer sebze türlerinin de hemen hemen tümünde ilk on ülke içinde bulunmaktadır.

Sebze Üretim Miktarı (Ton)

YUMRU VE KÖK SEBZELER	3.057.600	3.425.622	3.040.692
1. Soğan (taze)	210.000	153.823	150.928
2. Soğan (kuru)	2.050.000	2.141.373	1.668.356
3. Sarımsak (taze)	21.000	21.445	25.768
4. Sarımsak (kuru)	75.000	79.203	79.433
5. Pırasa	290.000	246.144	229.359
6. Havuç	235.000	602.078	714.280
7. Şalgam	1.600	1.494	1.537
8. Pancar (kırmızı)		7.815	7.540
9. Kereviz (kök)		14.659	17.049
10. Turp (bayır)	20.000	15.564	15.067

11. Turp (kırmızı)	155.000	142.024	131.375
12. Yerelması			
MEYVESİ YENEN SEBZELER	21.282.000	22.424.786	22.136.523
1. Domates	9.450.000	11.003.433	11.350.000
2. Hıyar	1.670.000	1.749.174	1.741.878
3. Acur		23.266	27.886
4. Biber (salçalık)		730.493	748.422
5. Biber (dolmalık)	410.000	364.930	383.213
6. Biber (sivri)	1.340.000	879.846	910.725
7. Bamya	31.000	36.662	36.001
8. Patlıcan	955.000	821.770	799.285
9. Kabak (sakız)	280.000	317.705	302.374
10. Balkabağı	65.000	93.099	93.612
11. Kabak (çerezlik)		32.396	32.144
12. Kavun	1.820.000	1.647.988	1.688.687
13. Karpuz	4.575.000	3.864.489	4.022.296
BAKLAGİL SEBZELER	686.000	859.535	868.166
1. Bezelye	69.000	103.787	101.959
2. Fasulye	515.000	614.948	621.036
3. Börülce	15.000	19.967	20.566
4. Bakla	44.000	41.962	40.471
5. Barbunya fasulye	43.000	78.871	84.134
6. Diğer Sebzeler	90.000	218.268	233.654
7. Kamabakar	90.000	162.134	169.097
8. Brokoli		29.076	30.807
9. Mantar (kültür)		27.058	33.750
YAPRAĞI YENEN SEBZELER	1.393.967	1.478.786	1.473.671
1. Lahana (baş)	620.000	498.073	481.511
2. Lahana (kırmızı)	100.000	121.824	133.234
3. Lahana (Brüksel)		1.693	1.697
4. Lahana (yaprak)		88.466	85.023

5. Marul (kıvırcık)	145.000	138.466	145.019
6. Marul (göbekli)	200.000	217.378	205.463
7. Marul (aysberg)		68.408	68.584
8. Enginar	27.000	33.460	32.173
9. Kereviz (sap)	19.000	1.345	1.559
10. Ispanak	220.000	221.632	222.225
11. Pazı	7.000	5.184	5.953
12. Semizotu	2.000	5.501	6.945
13. Maydanoz	44.000	54.956	56.614
14. Roka	1.400	4.524	7.689
15. Tere	1.450	2.750	4.476
16. Nane	5.500	12.160	12.598
17. Dereotu	1.600	2.836	2.901
18. Kuşkonmaz	17	130	7
GENEL TOPLAM	25.823.567	27.547.462	27.752.706

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013

1.4.7. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olup, birçok tıbbi bitkinin dış satımını yaparken, aynı zamanda birçok bitkinin de dış alımını gerçekleştirmektedir. Ülkemiz farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki türü ve çeşitliliği içermesi bakımından doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bazı türlerde doğadan toplama ekonomik olabilir ancak doğadan toplanan bitkilerde kaliteli ve standart ürün elde etmek zordur. Doğadan toplanan bitkilerde kalitenin her zaman istenen düzeyde olmaması, toplama sonrası işleme, depolama ve nakliye koşullarının yeterince karşılanamaması gibi nedenlerle esas olan bu bitkilerin tarımının yaygınlaştırılmasıdır.

Türkiye kekik üretim ve ihracatında dünyada lider ülke konumundadır. Dış satımı yapılan kekiğin yaklaşık %80'den fazlası tarla koşullarında üretilmektedir. ABD, Türkiye'nin kekik ihracatı içerisinde en büyük paya sahiptir. Bunu Almanya, İtalya, Kanada, Polonya, Hollanda, Fransa, Japonya ve Avustralya takip eder.

Kırmızıbiber, kimyon, anason ve nane üretiminde ve ihracatın önemli bir yere sahiptir. Baharat bitkileri üretiminin artmasında en önemli pay, bu grupta yer alan kırmızıbiber üretiminin artmasıdır. 2006 yılında 46 bin ton olan kırmızıbiber üretimi, 2011 yılında 162 bin tona yükselmiştir

Bazı Baharat Bitkilerinin Üretim Miktarı

Ürünler	Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim(Ton)
Kırmızı Biber	2002	70.000	30.000
	2005	78.000	45.000
	2010	104.049	186.272
	2011	-	170.552
Anason	2002	220.000	13.000
	2005	165.000	9.500
	2010	186.450	13.992
	2011	-	14.593
Kimyon	2002	600.000	50.000
	2005	258.000	14.300
	2010	171.242	12.587
	2011	-	13.401
Kekik	2002	-	4.400
	2005	47.000	6.400
	2010	85.351	11.190
	2011	-	11.271
Nane	2002		5.500
	2005		7.750
	2010		11.772
	2011		12.395
Şerbetçiotu	2002	2.000	710
	2005	2.530	1.280
	2010	3.550	1.842
	2011	-	1.759

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de uçucu yağ üretiminin büyük bir kısmını gülyağı oluşturmaktadır. Türkiye dünyadaki en büyük gülyağı üreticisidir. Burdur, Afyon ve Denizli'de üretilen Rosa damascena Mill. bitkisinden elde edilen gülyağı dünya piyasalarında "Türk Gülyağı" olarak bilinmektedir. Gülyağı üretiminde en önemli maliyet yaklaşık %75-80 pay ile gül çiçeği fiyatlarıdır. 1 kg gülyağı elde etmek için, iklim koşullarına göre değişmekle birlikte, yaklaşık 3.500 kg gül çiçeği işlenmektedir.

Türkiye'nin Gülyağı İhracatı

Yıl	2002	2005	2010	2011
İhracat (Ton)	6.032	2.159	11.404	7.538
İhracat (Milyon Dolar)	8.068	7.174	9.157	10.301

Kaynak : TÜİK

1.4.8. Süs Bitkileri

Türkiye süs bitkileri sektöründe önemli üretim alanı artışları olmuştur. Kesme çiçek ihracatı artmış ve ürünler nispeten çeşitlenmeye başlamıştır. Üretim alanları ve dış ticaret verilerindeki değişimler, Türkiye süs bitkileri sektörünün dinamik ve arayış içinde bir yapı gösterdiğini ortaya koymuştur.

Süs Bitkileri Üretim Alanları (Ha) (2008-2009)

Bitki Türü	2008	2009	2008	2009	2008
Dış Mekan Bitkileri	6	98	1.863	1.968	59
Kesme Çiçekler	47	890	274	1.212	36
İç Mekan Bitkileri	5	102	5	113	3
Çiçek Soğanları	0	9	55	64	2
TOPLAM	58	1.101	2.199	3.359	100

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Türkiye'nin en önemli göreceli üstünlüğü zengin yurtiçi genetik kaynakları ve ekolojik çeşitliliğidir. Bu özelliklerin iyi bir sektörel örgütlenme, standartlara uyum ve kalitenin iyileştirilmesine yönelik bilgi ve teknoloji kullanımı ile bütünleştirilmesi bu faaliyet alanını geniş bir coğrafyaya hizmet sunma noktasına taşıyabilecektir. Doğal çiçek soğanları üretiminde doğadan sökümünden tümüyle kurtularak Türkiye'nin gerçek bir çiçek soğanı üretici ülke olma potansiyeli vardır. Bunun en önemli delili ülkemizin yalnızca doğal çiçek soğanı olarak kullanılan türlerin değil süs bitkisi olarak kullanılmakta olan birçok türün de doğal gen merkezi olmasıdır. Türkiye süs bitkileri ihracatındaki ana ürün grupları canlı bitkiler (iç ve dış mekân bitkileri, fideler, fidanlar), kesme çiçekler, çiçek soğanları, yosunlar ve ağaç dallarıdır. Türkiye'den süs bitkileri ihracatı 20 yıl önce başlamıştır ve her yıl düzenli gelişim göstermektedir.

Süs Bitkileri Üretim Alanının Yıllara Göre Değişimi (Ha)

Kesme Çiçekler	1.009	1.097	1.087
İç Mekân (saksılı)Süs Bitkileri	80	99	112
Dış Mekân Süs Bitkileri	801	3.385	3.507
Çiçek Soğanları	25	54	78
TOPLAM	1.917	4.700	4.786

Kaynak: Bakanlık İl Müdürlükleri

Yıllara Göre Süs Bitkileri Dış Ticareti

2002	22.299	12.288
2005	36.230	33.812
2010	56.085	49.757
2011	76.322	67.584

Kaynak: TUIK

Ürün Gruplarına Göre Süs Bitkileri İhracatı

Çiçek Soğanları	2.645	1.809	2.305
Canlı Bitkiler	7.941	22.121	40.182
Kesme Çiçekler	23.482	26.274	27.182
Yosunlar ve Ağaç Dalları	6.453	5.879	6.287
Toplam	40.522	56.085	76.322

Kaynak: EB, TUIK

2011 yılı itibarıyla, toplam süs bitkileri ihracatının %36'sını kesme çiçekler, %52'sini canlı bitkiler (iç ve dış mekân bitkileri), %7'sini çelenk ve yosunlar, %3'ünü çiçek soğanları oluşturmaktadır. Süs bitkileri ve mamulleri ihracatı 2012 yılında toplam 73 milyon 176 bin \$'a ulaşmıştır. Önemli ürün gruplarından canlı bitkiler, ihracattan %47 pay alırken, canlı bitkileri kesme çiçek (%41), yosunlar ve ağaç dalları (%9) ve çiçek soğanları (%3) izlemektedir. Türkiye'den yaklaşık 35 ülkeye süs bitkileri ihracatı yapılmaktadır. Sektörün ihracatında İngiltere ilk sırada yer alırken, Hollanda, Almanya, Irak, Türkmenistan, Azerbaycan, Ukrayna, Romanya, Rusya ve Gürcistan ilk on sırada yer alan diğer ülkeler olmuştur.

Çiçek Soğanları: Bu ürün grubunda 2012 yılında toplam 2.138.675 \$'lık ihracat kaydedilmiştir. Bu ürün grubunda en önemli pazarımız Hollanda olup; ihracatın %97'si Hollanda'ya yapılmaktadır. Hollanda'ya ihracatımız bir önceki yıl aynı döneme göre değer bazında %9 azalmıştır.

Canlı Bitkiler: 2012 yılında ihracattan değer bazında %47 pay alan canlı bitkilerde ihracat %15 azalış göstererek 34 milyon 060 bin \$'a düşmüştür. Almanya ve Azerbaycan pazarlarında canlı bitkiler ihracatımız artmaya devam etmiştir. Bu ürün grubunda Almanya'ya yönelik ihracatımız bir önceki yıla kıyasla 2012 yılında % 5, Azerbaycan'a ihracatımız ise % 13 artış göstermiştir. Çelik ve fideler faslında yer alan bitki çoğaltım materyali ihracatının önceki yıllardaki konumuna gelebilecek teknolojik yetkinliğe ve yatırım boyutuna ulaşması, umut vaat edici bir görünüm oluşturmaktadır. Türkiye'deki yasal mevzuatların ve yetişmiş ara eleman sıkıntısının aşılması halinde inanılmaz bir potansiyelin açığa çıkacağı bilinmektedir. Tedarikçi ülke olmak adına Türkiye'nin alternatifi pozisyonunda bulunan Kenya, Etiyopya ve Sri Lanka gibi ülkelerin mevcut lojistik sorunları ve buna bağlı maliyetlerinin yüksekliği ülkemiz lehine önemli birer avantaj unsurudur.

Kesme Çiçekler: İkinci önemli ürün grubu olan kesme çiçeklerde; 2012 yılı on iki aylık dönemde ihracat %11 artış göstererek, 30 milyon 284 bin dolara ulaşmıştır. Kesme çiçek ihracatında en önemli pazarlar sırasıyla İngiltere, Hollanda, Ukrayna ve Romanya olmuştur. Bu grubun içinde en önemli ihraç kalemi karanfil ve gerberadır. Diğer kesme çiçekler arasında gypsophilla, liliyum, kriptantem, ranunculus, lisianthus gibi türlerin de ihracatı önem kazanmaya başlamıştır.

Yosun ve Ağaç dalları: Bu ürün grubunda %4 oranında ihracat artışı olmuş ve 2012 yılında toplam 6 milyon 692 bin \$'lık ihracat kaydedilmiştir. Almanya, Hollanda ve ABD ilk üç pazar olarak yerini almıştır. Bu ürün grubunda yer alan süs amaçlı çelenkler en önemli ihraç kalemi olup, özellikle paskalya, yılbaşı vb. önemli günlerde ihracatı artmaktadır.

2.YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ İLE BÖLGESEL TEŞVİK VE YARDIMLAR

2.1. Tarım Sektörünün Yatırım Ortamı:

Dünya Ekonomik Forumu'nun Global Rekabet Gücü raporuna göre, Türk iş ortamının rekabet alanında en önde gelen dezavantajlarından biri bürokratik engellerdir. Ortalama olarak, Türkiye'deki yatırımcılar yönetim için harcadıkları zamanın yaklaşık yüzde 20'sinin devlet düzenlemeleri ve idari gerekliliklerle uğraşarak harcadığını, bununla karşılaştırıldığında bu oranın Merkezi ve Doğu Avrupa'da sadece yüzde sekiz ve Latin Amerika'da yüzde dört olduğunu belirtmişlerdir.

Tarımda ve kırsal alanlarda üretkenlik ve rekabetçilik artmaktadır, ancak bu artış diğer sektör- lere ve kentsel bölgelere göre daha yavaştır. Kırsal rekabetçilik, kırsal alanlarda istihdam yaratma ve kırsal alanlardan kentsel alanlara göç gibi zorlukları ele almak amacıyla programlar yapılmalıdır. Türkiye ihracat potansiyeline sahip bazı ürünlerin üretiminde lider konumdadır, ancak sınırlı teknik kapasite ve insan kapasitesi ile Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatı için en büyük potansiyel pazar olan AB'nin gıda güvenliği standartlarına uyumsuzluk Türkiye'nin tarımsal işletme sektörü- nün gelişmesini kısıtlamaktadır.

Tarım sektörünün AB standartlarına uyumlaştırma çalışmalarında tarımsal işletmelerinin mo- dernizasyonu üzerinde odaklanılmalıdır. Gıda sektörü de dahil olmak üzere kırsal alanlarda ya- pılacak özel sektör yatırımları ile kırsal alanlarda fırsatlar yaratmayı amaçlayan Ar-Ge ve insan kaynakları yatırımlarını destekleyen ve verimliliği, rekabet gücünü ve piyasaya erişimi arttırmayı sağlayan önlemler alınmalıdır. Enerji, tarım, çevre ve iklim değişikliği zorluklarını da dikkate alarak su yönetiminin güçlendirilmesi için de çalışmalar yapılmaktadır. Olası Hükümet müdahaleleri ara- sında, gıda işleme sektörünün modernizasyonuna yönelik programlar, arazi konsolidasyonunun yenilikçi bir şekilde rasyonelleştirilmesi; ve su havzası yönetimine ve stratejik bölgesel kalkınmaya ilişkin entegre yaklaşımlar yer alabilir.

Toplam sabit yatırımlarda Tarım Sektörünün yeri genel olarak %20 civarındayken bunun %60'ı da özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Cari fiyatlarla, Milyon TL).

Sektörler	2010 Yılı			2011 Yılı (Gerçekleşme Tahminleri)			2012 Yılı (Planlanan)		
	Kamu	Özel	TOPLAM	Kamu	Özel	TOPLAM	Kamu	Özel	TOPLAM
TARIM	4.635	3.766	8.401	5.348	6.814	12.162	6.883	8.020	14.903
Madencilik	879	2.676	3.555	1.611	3.762	5.373	1.240	4.154	5.394
İmalat	384	62.192	62.577	435	90.161	90.596	763	99.173	99.936
Enerji	3.054	9.194	12.248	2.885	16.490	19.376	4.010	18.174	22.184
Ulaştırma	20.545	33.185	53.730	24.647	45.326	69.973	20.366	60.624	80.989
Turizm	240	10.320	10.560	359	12.258	12.617	444	13.286	13.730
Konut	715	27.969	28.684	947	34.235	35.182	1.233	37.914	39.147
Eğitim	4.873	1.817	6.690	6.624	2.265	8.888	8.323	2.535	10.858
Sağlık	2.248	5.010	7.258	2.405	5.990	8.396	2.825	6.596	9.421
Diğer Hizmetler	9.491	7.200	16.691	11.850	8.278	20.129	14.585	9.035	23.620
TOPLAM	47.064	163.330	210.394	57.111	225.580	282.691	60.671	259.511	320.181

Kaynak: Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu, 2012

2.2. Tarım Sektöründe Altyapı ve Üst Yapıya İlişkin İhtiyaçlar

Ekonomik kalkınmada tarımın rolü ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde tarım hâkim sektör konumundadır. Ekonomik kalkınmayı başlatmak için gerekli altyapının hazırlanarak, ülkedeki bölgesel piyasaların ulusal piyasalara açılması gereklidir. Bu temel altyapıların öncelikle yapılabilmesi için gerekli finansmanın sağlanacağı sektör, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörüdür.

Tarımın milli gelire olan oranının nispi olarak azalması, ekonomik gelişme sürecinin doğal bir sonucudur. Ancak nüfusun önemli bir bölümünün geçimini tarımdan sağlayan ülkelerde, bu sektörün ekonomi içindeki önemi devam etmektedir.

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelirleri diğer sektörlerle oranla daha düşük olup, sektör içindeki gruplar arasındaki gelir dağılımında da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Dünya ekonomisinde tarımsal üretim ve dış ticarete söz sahibi olan ülkeler, tarım sektörüne özel uygulamalarla korumaya çalışmaktadır. Çünkü serbest piyasa koşulları; sanayi ürünlerinde verimlilik ve üretimi artırırken, tarımın diğer sektörlerden ayrılan aşağıdaki özellikleri nedeniyle aleyhine işlemektedir.

- Tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliği düşüktür. Tüketim harcamaları içinde gıdaya ayrılan pay genel gelir artışı/azalışı ile doğru orantılı olarak artmaz/azalmaz. Doğal olarak talep aşağı ve yukarı doğru değişmeyeceği için, arzın aritmetik olarak artması/azalması fiyatları geometrik olarak azaltır/arttırır. Bu "Bolluk Paradoksu (King Kanunu)" olarak ifade edilmekte ve çiftçilerin üretimin iyi hava koşulları sonucu bol olduğu yıllarda satış gelirlerinin azalmasını açıklamaktadır.

- b. Tarımsal üretimde doğa koşullarının egemen olması nedeniyle, arz esnek değildir. Tarımsal üretimde temel üretim faktörü olan toprağın başka bir ifadeyle doğal kaynakların sınırlı olması, üretim miktarını zorunlu olarak sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, üretimde kullanılan diğer üretim faktörleri olan emek ve sermaye arttırılsa bile, üretim miktarı sınırlı bir ölçüde yükselmektedir.
- c. Üretimin istenen koşullarda ve sürede arttırılması mümkün olmamasının yanında, ekilen araziden elde edilecek üretimin gerçek değeri, mevsim etkilerine, üreticilerin bilgi ve yeteneklerinin farklılıklarına göre geniş ölçüde değişecektir.
- d. Üretimi yıllık yapılan tarımsal ürünlerin fiyatlarında görülen devresel dalgalanmalar, üreticiler tarafından yapılan planlamalarda cari yıl fiyatı yerine bir önceki yıl fiyatlarını dikkate alarak yapmaları sonucu ortaya çıkmaktadır.
- e. Tarım ürünlerinin sanayi ürünleri ile değişim haddi, tarım ürünleri aleyhine gelişmektedir. Tarım ürünlerinin fiyatları düşme eğilimi gösterirken, üreticilerin almaları gereken hammadde ve diğer endüstriyel makine ve teçhizatların fiyatları artar. Bu durumda üreticinin yaşam standardının, onun şehirlerdeki benzerlerinin düzeyinde kalması, çoğunlukla üretimdeki artışla ve verimlilikle sağlanmalıdır.

Tarım sektörünün bu özellikleri ile toplumda genel dengelerin sağlanması ve korunmasına katkıları, ürün muhafazası ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor ve diğer sektörler göre gelirinin düşük olması gibi nedenlerden dolayı, tarım sektörü ülkelere göre değişmekle birlikte, piyasa ekonomisinin en yaygın olduğu ülkeler dahil birçok ülkede desteklenmektedir.

Tarımsal işletmelerin küçük ve çok parçalı olması sonucu, rekabet edebilirlik özelliklerinin bulunmaması, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük olması, tarımsal eğitim, öğretim ve yayım koşullarında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılmamasına ve sonuç olarak verimlilik ve üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır.

Tarım sektöründe yaşanan bu sorunlar, sektör yatırımlarında etkinliğin düşük olması, sektörel ve sektörler arası dengenin kurulamaması, kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği, kurum ve kuruluşların kurumsal yapılarıyla ilgili sorunlar, personel sayısı ve niteliği dolayısıyla uygulamalarda yaşanan eksiklik ve aksamalar, tarımsal politikaların etkin olarak yerine getirilmesini etkilemektedir.

Önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin tarım politikalarında bir değişim beklenmektedir. Bunun başlıca nedeni küresel bazda uygulanmaya çalışılan yaptırımlardır. Bir taraftan Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) küresel bazda tarım ticaretini bozucu destekleri kaldırmasına yönelik yaptırımları, diğer taraftan AB'ye tarımda uyum sürecinde mevcut politikaların devamı durumunda Türkiye'nin rekabet gücü olmayan ürünlerde elini zayıflatacaktır. Her iki sürecin aynı anda yaşanacağı dikkate alındığında Türkiye'nin en büyük endişesi, mevcut durumda gümrük duvarı ile koruduğu, yüksek maliyetle ürettiği ürünlerde ithalatçı durumuna düşme tehlikesidir.

Türkiye'nin DTÖ kararları çerçevesinde AB gibi gelişmiş ülkeler yerine menfaatleri için gelişmekte olan ülkelerle hareket etme mecburiyeti bu süreci daha da güçleştirmektedir. Türkiye'nin gerekli önlemleri almaması durumunda AB'nin rekabet üstünlüğü olan ürünlerde pazarını bu ülkelere kaptıracağı belirtilmektedir. DTÖ Cenevre Kararları çerçevesinde de pazara girişte gümrük vergilerinin düşürülmesi ve tarife dışı engellerin sınırlandırılmasının birçok ürüne de zarar verebile-

ceği hesaplanıyor. Düşük tarifeler belirlenmesi durumunda Türkiye'nin yüksek koruma uyguladığı ve Türk çiftçisinin gelirleri açısından önemli yer tutan şeker pancarı, çay ve muzda üreticilerinin önemli zararlar görebileceği öngörülüyor.

2004 Temmuz'unda alınan DTÖ Cenevre Kararları sonrası ve AB'den müzakere tarihi alınmasının ardından Türkiye'de tarım alanında köklü politika değişiklikleri yapılması gündeme geldi. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda yapılan ilk değerlendirmelerde, her iki süreç için de Türkiye'nin sonuçta kotalar üzerinden pazarlıklar yapacağı dikkate alınarak, "hassas" olarak nitelendirilen ürünlerin üretim miktarlarının yükseltilmesi gerektiği tespit edildi. Yeni politikaların çerçevesinin çizilmesiyle yıllardır kime, hangi ürüne, ne verileceği kestirilemeyen, popülizme dayanan desteklemelere de son verilmesinin önü açılmış oldu. Bu aşamada da Bakanlık üç ayrı stratejik belge hazırlamıştır.

2.2.1. Stratejik Belgeler

İlk belge 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisi. Burada DTÖ'nün "Yeşil Kutu" destekleri olarak adlandırdığı tarım ürünleri üretim ve ticareti üzerinde direkt etkisi olmayan destekler öne çıkarılıyor. DTÖ bu desteklere bazı kriterler getirmekle birlikte dokunmuyor. Bunlar da; Genel Tarımsal Hizmet, Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Destekleri, DGD ve Diğer Sosyal Destekler, Teknoloji ve Altyapı Destekleri, Hayvancılık Destekleri olarak adlandırılıyor. Stratejiyle yeşil kutu destekleri içinde yer alan DGD'nin payı yüzde 80'lerden yüzde 45'lere düşürülürken, bu destekler ABD ve Meksika'da olduğu gibi geniş bir ürün yelpazesine oturtularak sera, meyve ve sebze gibi dar alanlara farklı destekler verilmesi öngörüldü. Zira dar alana verilen destekler tarımsal üretim ve pazarda bozucu etki yapan "Kırmızı Kutu" desteklerine giriyor. Prim desteklerinin payı ise yüzde 13'e çıkarıldı. Burada da prim desteğinin felsefesi cari üretimi desteklemek yerine, bir önceki yıl verim ve üretimlerini dikkate alarak üretimi hesaplama yoluyla prim verilmesi şeklinde değiştirildi. Bu durumda da mevcut halde Kırmızı Kutu'ya giren desteklerin 'Mavi Kutu' olarak nitelendirilen 'Alan ve Miktar Sınırlamaları Nedeniyle Yapılan Ödemeler' kapsamına girmesinin önü açıldı. Stratejide hayvancılık desteği yüzde 12 olarak öngörülürken, alternatif ürün, ÇATAK (Çevre amaçlı tarımsal alanların korunması), ürün sigortasına yüzde 5'er, kırsal kalkınma desteklerine ise yüzde 10 pay ayrıldı.

2.2.2. Yatırım Teşvikleri:

Türkiye'de yeni oluşturulan yatırım teşvik sistemi ile, ülkenin stratejik sektörleri için önem arz eden ara mallara olan ithalat bağımlılığını azaltma potansiyeli taşıyan yatırımları teşvik etmek amaçlanmıştır. Cari açığın kapatılması, en az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin genişletilmesi, destek unsuru miktarlarının artırılması, kümelenme faaliyetlerinin teşvik edilmesi, teknoloji dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi yeni yatırım teşvik sisteminin temel amaçları arasında yer almaktadır. Yatırım kararlarını hızlandırmak amacıyla, yeni yatırım teşvik sistemi 2013 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilecek yatırımlar için daha avantajlı destekler sunmaktadır. Yatırım tutarının en az % 10'unun gerçekleştirilmesi, yatırımın başlamış olarak kabul edilmesi için yeterli olacaktır. Yatırım teşvik sistemi dört ayrı rejimden oluşmaktadır. Yerli ve yabancı yatırımcılar, aşağıdaki teşviklerden eşit oranda faydalanabilmektedir.

- 1- Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları
- 2- Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

- 3- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları
- 4- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Yatırım teşvik uygulamalarında sağlanan destekler bir tablo halinde sıralandığında Stratejik Yatırım Teşvikleri bütün desteklerden faydalanırken bunu Bölgesel Yatırım Teşvikleri takip etmektedir.

Farklı yatırım teşvik rejimleri çerçevesinde sağlanan destek unsurları

KDV İstisnası	+	+	+	+
Gümrük Vergisi Muafiyeti	+	+	+	+
Vergi İndirimi		+	+	+
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)		+	+	+
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi*		+	+	+
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)*		+	+	+
Faiz Oranı Desteği **		+		+
Arazi Tahsis		+	+	+
KDV İadesi***				+

* Yatırımın Bölge 6'da gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

** Yatırımın Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında Bölge 3, 4, 5 veya 6'da gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Asgari sabit yatırım tutarı 500 milyon TL olan stratejik yatırımlar için sağlanır.

Yatırım teşvikleri uygulamalarında teşvik miktarları bölgesel farklılık taşıyabilmektedir. Buna göre Türkiye sosyo-ekonomik yapılarına ve daha birçok unsura bağlı olarak 6 bölgeye ayrılmıştır. 6.Bölge bütün teşvik uygulamalarında diğer bölgelere göre en yüksek miktarda fayda elde edilecektir. Bu tabloda bir istisna Gökçeada ve Bozcada'ya uygulanmıştır. Çanakkale iline bağlı bu adalar Çanakkale ile birlikte 2.bölge yerine 6.bölge grubuna dahil olmuşlardır.

Teşvik uygulamalarında dikkate alınacak bölgeler

Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Bozcaada & Gökçeada
			Sivas		

1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Yatırımın yapılacağı bölge ayrımı yapılmaksızın, belirlenen kapasite şartları ve asgari sabit yatırım tutarını karşılayan tüm projeler Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde desteklenmektedir. Yatırım teşvik sistemi kapsamında yer almayan yatırım konuları bu rejimden yararlanamamaktadır. Bölge 1 ve 2 için belirlenen asgari sabit yatırım tutarı 1 milyon TL; Bölge 3, 4,5 ve 6 için ise 500.000 TL'dir.

2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Her bölgede desteklenecek sektörler, bölgenin potansiyeli ve yerel ekonomik ölçek büyüklükleri doğrultusunda belirlenirken, sağlanacak desteklerin yoğunluğu bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Asgari sabit yatırım tutarı her sektör ve bölge için ayrı ayrı belirlenmektedir, en düşük tutar 1 milyon TL ile Bölge 1 ve 2 iken, bu tutar diğer bölgelerde 500.000 TL'dir.

Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde verilen desteklerin oran ve süreleri

KDV İstisnası		VAR						
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR						
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)	50	55	60	70	80	90	
	İndirimli Vergi Oranı (%)	10	9	8	6	4	2	
Yatırma Katkı Oranı (%)	OSB dışı*	15	20	25	30	40	50	
	OSB içi*	20	25	30	40	50	55	
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Süresi	OSB dışı*	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB içi*	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Üst Sınırı (%)	OSB dışı*	10	15	20	25	35	Sınır yok
		OSB içi*	15	20	25	35	Sınır yok	Sınır yok
Arazi Tahsisi		VAR						
Faiz Desteği	Oranı	Yerli Krediler (puan)	yok	yok	3 puan	4 puan	5 puan	7 puan
					Döviz Endeksli Krediler (puan)	1 puan	1 puan	2 puan
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)			yok	yok	yok	yok	yok	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi			yok	yok	yok	yok	yok	10 yıl

*OSB: Organize Sanayi Bölgeleri

Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları Kapsamında Yatırım / İşletme Dönemlerinde Uygulanabilir Yatırma Katkı Oranı

I	% 0	% 100
II	% 10	% 90
III	% 20	% 80
IV	% 30	% 70
V	% 50	% 50
VI	% 80	% 20

Yatırım teşvik sistemi bazı yatırım alanlarını "öncelikli" olarak tanımlamakta ve bunlara yatırımın bölgesine bakılmaksızın Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında Bölge 5'e verilen bölgesel destekleri sunulmaktadır. Öncelikli yatırımların Bölge 6'da yapılması halinde, bu bölgeye yönelik mevcut bölgesel teşvikler uygulanacaktır. Yer aldığı bölgeye bakılmaksızın Bölge 5 unsurlarıyla desteklenecek özel öneme sahip yatırım konuları şunlardır:

- a. Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri'nde yapılacak turizm konaklama yatırımları
- b. Maden çıkarma ve/veya işleme yatırımları
- c. Demir yolu ve deniz yolu ile yük veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar
- d. Asgari sabit yatırım tutarı 20 milyon TL olan belirli ilaç, savunma ve havacılık sanayi yatırımları
- e. Otomotiv, uzay veya savunma sanayisine yönelik test merkezleri, rüzgâr tüneli ve benzer nitelikli yatırımlar
- f. Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları
- g. Asgari 50.000 m2 kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları
- h. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde elde edilen ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlar
- i. Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar
- j. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2. maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları

Bu liste içinde Tarım sektörünü ilgilendiren kısımlar d maddesindeki ilaç kısmında ilaç hammaddesi bitkilerin üretimi ile tarım ilaçları olabilir. G maddesinde tarım sektörüne yönelik fuar ile h maddesinde tarımsal Ar-Ge sonucu elde edilen ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlar öncelikli alanlar içinde sayılabilir.

3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları

Potansiyel olarak Türkiye'nin teknolojisi, Ar-Ge kapasitesi ve rekabetçiliğini artıracak 12 yatırım konusu, Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde desteklenmektedir.

Büyük Ölçekli Yatırımlar

1	Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1000
2	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	200
3	Liman ve liman hizmetleri	200
4	a) Motorlu kara taşıtları ana sanayi b) Motorlu kara taşıtları yan sanayi	200 50
5	Demir yolu ve tramvay lokomotifleri ve/veya vagon imalatı	50
6	Transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri	
7	Elektronik sanayi	
8	Tıbbi alet, hassas ve optik aletler imalatı	
9	İlaç üretimi	
10	Hava ve uzay taşıtları ve/veya parçaları imalatı	
11	Makine (elektrikli makine ve cihazlar dâhil) imalatı	
12	Madencilik (metal üretimi dâhil)	

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde verilen desteklerin oran ve süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

KDV İstisnası		VAR							
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR							
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)	50	55	60	70	80	90		
	İndirimli Vergi Oranı (%)	10	9	8	6	4	2		
Yatırım Katkı Oranı (%)	OSB dışı*	25	30	35	40	50	60		
	OSB içi*	30	35	40	50	60	65		
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Süresi	OSB dışı*		3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	10 yıl
		OSB içi*		5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl	12 yıl
	Destek Üst Sınırı (%)	OSB dışı*		3	5	8	10	11	Sınır yok
		OSB içi*		5	8	10	11	Sınır yok	Sınır yok
Arazi Tahsisi		VAR							
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)		yok	yok	yok	yok	yok	10 yıl		
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi		yok	yok	yok	yok	yok	10 yıl		

*OSB: Organize Sanayi Bölgeleri

4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Aşağıdaki kriterlere uyan yatırımlar Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında desteklenmektedir.

- Yatırımla imal edilecek ürüne yönelik yerel üretim kapasitesi ürünün ithalatından az olmalıdır.
- Yatırımın asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL olmalıdır.
- Yatırım asgari % 40 katma değer yaratmalıdır (rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmamaktadır).
- Üretilen ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon ABD dolarıdır (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmamaktadır).

Tarım sektörü aslında stratejik öneme sahip bir sektördür. Bitkisel yağ ihtiyacımız için yıllık 4 milyar dolara yakın ithalat yapılması olayın ciddiyetini anlatmaya yetmektedir.

2.2.3. Tarımsal Destekler

Tarım Kanunu yürürlüğe girmeden önce AB ile uyumu da gözeterek, tarım sektörü ile ilgili kesimlerin karar almasını kolaylaştırmak, sektörün kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesini sağlamak ve Tarım Kanunu ile bu kanuna dayalı olarak hazırlanacak ikincil mevzuatın temelini oluşturmak üzere, 2004 yılında "Tarım Stratejisi Belgesi (2006-2010)" hazırlanmıştır.

2006 yılında yayımlanan 5488 sayılı Tarım Kanunu ise sektörünün kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gereken destekleme araçlarını belirlemiştir.

Tarım Kanunu'nun 19 uncu maddesine göre belirlenen destekleme araçları;

- Doğrudan gelir desteği, fark ödemesi,
- Telafi edici ödemeler,
- Hayvancılık destekleri,
- Tarım sigortası ödemeleri,
- Kırsal kalkınma destekleri,
- Çevre amaçlı tarım arazisini koruma programı destekleri
- Diğer destekleme ödemeleridir.

Tarım Kanunu'nun 21nci maddesi "bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz" hükmünü içermektedir.

Yıllar itibarıyla destekleme ödemelerinde önemli artışlar yaşanmıştır. 2007 yılında 5,6 milyar TL olan destekleme ödemeleri, 2011 yılında 7,2 milyar TL'ye çıkmıştır. Bu ödemeler içerisinde alan bazlı ödemelerin destekleme bütçesi içerisindeki payı, 2004 yılında yüzde 80 iken, 2009 yılında DGD ödemelerinin kaldırılması sonrasında 2011 yılında yüzde 31,8'e düşmüştür. Ürün bazlı olarak uygulanmakta olan fark ödemesi desteklemeleri, yağlı tohumlar, çay, hububat ve bakliyat için yapılmaktadır. 2004 yılında destekleme bütçesinin yüzde 11'ini oluşturan fark ödemesi desteklemelerinin, 2011 yılındaki payı yüzde 33,4 olup, 30 tarım havzası temelinde uygulanmasına devam edilmektedir.

OECD'ye üye ülkelerde tarım sektörüne yapılan destek oranı azalırken, sadece Türkiye'de bu oran artış göstermiştir. OECD ülkelerinde 2010 yılında tarım sektörüne verilen destek rekor seviyede düşerek 227 milyar ABD Doları'na gerilemiş ve tarım sektörüne yapılan destekler 1980'li yıllardan bu yana en düşük seviyeye inmiştir. Türkiye'de, 1986–1988 yıllarında yüzde 20 olan tarım sektörüne destek, 2008–2010 yıllarında yüzde 27'ye çıkmıştır. Bu oran AB'de yüzde 22, ABD'de bu oran yüzde 9, İsrail'de yüzde 12 ve Kanada ise yüzde 16 seviyesindedir.

Dünyada yaşanan ekonomik krizler tarım sektörüne yapılan destekleri oransal olarak azaltsa da tarım sektörünün yapısı gereği destekler büyük önem arz etmekte ve birçok ülke destekleme politikasını sürdürmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin de Tarım Kanunu'nun 6ncı maddesinde belirlenen politika önceliklerini dikkate alarak, aynı Kanun'un 21 inci maddesi hükmünce Gayrisafi Milli Hasıla'nın yüzde birinden az olmamak üzere tarım sektörünü desteklemesi gerekmektedir. Bu nedenle mevcut desteklerin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tarımsal Destekleme Bütçesinin Dağılımı (milyon TL)

	2007	2008	2009	2010	2011
Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri	2.607	2.124	1.247	2.056	2.238
-DGD	1.640	1.140	0	0	0
-Alan Bazlı Ek Ödeme (Org. Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi) ⁽¹⁾	10	0	13	81	150
-Mazot	480	492	469	512	510
-Gübre	345	352	596	622	625
-Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	50	56	85	90	120
-ÇATAK ⁽²⁾	3	5	6	9	30
-Fındık	0	0	0	652	710
Alternatif Ürün ödemeleri	0	0	4	9	17
-Tütün	0	0	4	8	8
-Fındık	0	0	0	1	9
Telafi Edici Ödemeler	79	79	74	81	76
-Patates Siğili Desteği	23	23	11	8	0
-Çay Budama Tazminatı ve Masrafları	56	56	63	73	76
Fark Ödemesi Destekleme Hizmetleri ⁽³⁾	1.797	1.848	2.007	2.056	2.523
Arz Açığı Olan Ürünler Ödemeleri ⁽⁴⁾	1.273	1.135	826	923	1.516
-Hububat	435	610	1 008	996	820
-Çay	89	103	113	115	135
-Bakliyat (K. Fasulye, Nohut, Mercimek)	0	0	60	22	58
Hayvancılık Destek Ödemeleri	741	1 095	908	1 158	1.670